İNSANIN ZAYIF YÖNLERİ

- وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا {7}
- *7. Nefse ve ona birtakım kabiliyetler verene,*
- فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا {8}
- *8. Sonra da ona iyilik ve kötülükleri ilham edene yemin ederim ki,*
- قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا {9}
- *9. Nefsini kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiştir,*
- وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا {10}
- *10. Onu kötülüklere gömen de ziyan etmiştir.*[1]

---

[1] Şems, 91/7-10.

- Allah-u Teala, insan fıtratına fücûr ve takvâ tohumlarını ekmiş ve ona her iki alanda da yükselme ve alçalma imkânı sunmuştur. Bu bakımdan insanın ruh halinin olumlu ve olumsuz olmak üzere iki yönü bulunmaktadır.

- Kur'ân-ı Kerîm'de insanı nefsin tuzaklarına düşmekten korumak, onu iyiliğe ve takvâya yönlendirmek için daha ziyâde insan psikolojisinin zaaf noktalarına değinilmiştir.

İnsan Çok Zâlim ve Câhildir

- **إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا**

- ***“Biz emâneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar, bunu yüklenmekten çekindiler ve korktular. Onu insan yüklendi. Doğrusu o, çok zâlim (ve) çok câhildir.”***[2]

---

[2] Ahzab, 33/72.

- Âyetteki "emânet" kavramı genellikle insanın Rabbine karşı sorumluluğunu yâni dînî emirleri yerine getirmekle mükellef olmasını ifâde eder. Sâdece insana tevdî edilen bu emânet, onu diğer bütün mahlûkâttan ayıran özelliktir. Bu emanetin büyüklüğünü şu ayette de görmekteyiz:

- **لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ**

- ***Biz bu Kur'ân'ı bir dağa indirseydik Allâh korkusundan onu baş eğmiş, parça parça olmuş görürdün. Bu misâlleri düşünsünler diye insanlara veriyoruz.***[3]

---

[3] Haşr, 21.

- Tâhiru'l-Mevlevî, insanın yüklendiği bu mesuliyetin ağırlığını şöyle dile getirir:

Eli boş gidilmez gidilen yere;

Rabbim, boş gelmedim ben suç getirdim!..

Dağlar çekemezken o ağır yükü;

İki kat sırtımda pek güç getirdim!..

Emaneti Sahiplenip Cahillikten Uzak Duranların Özellikleri:

- أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ آنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةَ رَبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُوْلُوا الْأَلْبَابِ

- ***"Yoksa geceleyin secde ederek ve kıyamda durarak ibâdet eden, âhiret azâbından sakınan ve Rabbinin rahmetini dileyen kimse (o inkârcı gibi) midir? (Rasûlüm!) De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Ancak selîm akıl sâhipleri ibret ve öğüt alır."***[4]

---

[4] Zümer, 9.

- Zemahşerî, bu âyetin tefsîrinde şöyle der:
- “Allâh Teâlâ bu ayette “bilenler” ifâdesiyle tâat ve ibâdet eden kimseleri, “bilmeyenler” ifâdesiyle de böyle olmayan kimseleri kasdetmiştir. Böylece kânitleri, yâni tâat ve ibâdet edenleri âlimler saymıştır ki bununla, ameli olmayanın gerçek âlim olmayacağına dikkat çekmektedir. Dolayısıyla bu âyette ilimleri az olup sonra da itaat ve ibâdette bulunmayan, hem de o ilimlerine aldanarak dünya husûsunda fitneye düşen kimseler için büyük bir ayıplama vardır. O hâlde bunlar Allâh katında câhil kimselerdir.”[5]

---

[5] Keşşaf, V, 156.

İnsan Acelecidir

- **خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ ...**

- ***“İnsan, aceleci (bir tabiatta) yaratılmıştır…”[6]***

******

- **وَيَدْعُ الْإِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَاءَهُ بِالْخَيْرِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ عَجُولًا**

- ***“İnsan, hayrı istediği kadar şerri de ister. İnsan çok acelecidir!”[7]***

---

[6] Enbiya, 37.
[7] İsra, 11.

- İnsan hayrı istediği gibi, şerri de ister ve yaptıkları ile onu dâvet eder. Bunun sebebi insanın pek aceleci olmasıdır. Sabır ve tahammül zor geldiği için sonra olacak şeyin vaktinden önce hemen olmasını talep eder. Bu davranış ise zaman zaman istenmeyen bir netice ile sonuçlanır. Nitekim Mecelle’de şöyle denilmektedir:

- مَنِ اسْتَعْجَلَ الشَّيْءَ قَبْلَ أَوَانِهِ عُوقِبَ بِحِرْمَانِهِ.

- “Kim bir şeyi vaktinden evvel isti’câl eyler ise mahrûmiyetle cezâlandırılır.”

- İnsanın aceleci vasfının bir tezâhürü de onun kolay elde etmeyi istemesidir. Zîrâ o âhiret saâdetini, dünyada yaşamak ister. Bu sebeple insanların birçoğu âhireti bırakır da dünyaya meyleder. O büyük âhiret mükâfâtına ehemmiyet vermediği gibi o acıklı azâbı da düşünmez. Aceleciliğinden dolayı hayır ve şerri birbirinden ayırmadığı için âkıbetini hesâba katmaz.

- Kur'an-ı Kerim'de insanın bu aldanışı şöyle beyân buyrulur:

- **كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ**

- ***"Hayır! Doğrusu siz âcil olan dünya hayatını seviyorsunuz ve âhireti bırakıyorsunuz."[8]***

---

[8] Kıyame, 20-21.

Acele Şeytandandır:

- Rasulullah buyurdular ki:

- " اَلتَّأَنِّي مِنَ اللهِ، وَالْعَجَلَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ،

- *Teenni (kontrollü hareket) Allah'tan, Acele ise şeytandandır.*[9]

[9] Şuabu'l-İman.

- Hz. Enes anlatıyor: Rasûlullâh son derece zayıflamış bir hastayı ziyâret etti ve:
- *«–Allâh'a bir şey için duâ ediyor muydun veyâ O'ndan bir şey istiyor muydun?»* diye sordu. Hasta şöyle cevap verdi:
- «–Evet. Allâh'ım! Bana âhirette vereceğin cezayı bu dünyada hemen peşin olarak ver, diye duâ ederdim.»
- Allâh Rasûlü şöyle buyurdu:
- *«–Sübhânallâh! Senin buna gücün yetmez. Şöyle duâ etseydin olmaz mıydı?: Allâh'ım! Bize dünyada da iyilik ver, âhirette de iyilik ver ve bizi cehennem azâbından koru!»*
- Bunun üzerine adam bu duâyı yaptı ve şifâ buldu."[10]

---

[10] Müslim, Tirmizi.

- Rasulullah buyurdular ki:

- لَا يَتَمَنَّيَنَّ أَحَدُكُمُ الْمَوْتَ لِضُرٍّ نَزَلَ بِهِ، فَإِنْ كَانَ لَا بُدَّ مُتَمَنِّيًا فَلْيَقُلْ: اَللَّهُمَّ أَحْيِنِي مَا كَانَتِ الْحَيَاةُ خَيْرًا لِي، وَتَوَفَّنِي إِذَا كَانَتِ الْوَفَاةُ خَيْرًا لِي

- *Başına bir musîbet geldi diye hiçbiriniz ölümü temennî etmesin. Mutlaka böyle bir şey temennî etmek zorunda kalırsa: «Allâh'ım, benim için yaşamak hayırlı olduğu sürece beni yaşat, hakkımda ölüm hayırlı olduğu zaman da beni öldür.»*[11]

---

[11] Buhari, Müslim.

İnsan Menfaatine Çok Düşkündür:

- وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ

- ***İnsanlara bir rahmet tattırdığımızda ona sevinirler (şımarırlar). Şâyet kendi elleriyle yaptıklarından ötürü başlarına bir fenâlık gelse, hemen ümitsizliğe düşüverirler.***[12]

[12] Rum, 36.

- Aslında Allâh’ın lütuf ve rahmetiyle sevinmek men edilmemiş, aksine emredilmiştir. Fakat bu sevinçten maksat, nîmet vereni tanıyarak, hamd ve şükrünü idrâk ederek sevinmektir. Bu ayette ise nîmet vereni hesâba katmayıp sadece nîmete güvenerek şımarıp hevâlarına uyan kimselerin hâli açıklanmaktadır.

- Böyle kimseler ibâdet etseler bile, dünya menfaati için ederler. Sırf nimete güvendikleri için kendi yaptıkları şeyler sebebiyle başlarına bir fenâlık gelse derhal ümitsizliğe düşerler. Allah’ın rahmetinden tamamen ümit keserler. Çünkü teslimiyetleri, Bâkî olan Allah’a değil, fâni şeyleredir.

- Şu ayette de insanın menfaatçiliğine değinilmektedir:

- **وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اِطْمَأَنَّ بِهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ اِنْقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ**

- ***"İnsanlardan kimi Allâh'a (şüphe ve tereddüt içinde) yalnız bir yönden kulluk eder: Kendisine bir iyilik dokunursa, buna pek memnun olur; bir de musîbete uğrarsa, çehresi değişir (dînden yüz çevirir). O, dünyâsını da, âhiretini de kaybetmiştir. İşte bu, apaçık ziyânın ta kendisidir."[13]***

---

[13] Hacc, 11.

İnsan Allâh’a Karşı Pek Nankördür:

- إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ {} وَإِنَّهُ عَلَى ذَلِكَ لَشَهِيدٌ

- ***Şüphesiz ki insan Rabbine karşı pek nankördür. Buna kendisi de şâhittir.***[14]

[14] Adiyat, 6-7.

- فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ

- ***Fakat insan, Rabbi kendisini imtihan edip ikramda bulunduğu ve nîmet verdiği zaman «Rabbim bana ikram etti.» der.***

- وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ

- ***Onu imtihân edip rızkını daralttığında ise «Rabbim beni önemsemedi.» der.”***[15]

---

[15] Fecr, 15-16.

- İnsanın bu nankörlüğünün şartlara göre nasıl değişkenlik arz ettiği şöyle anlatılmaktadır:

- ***Denizde başınıza bir musibet geldiğinde, O'ndan başka bütün yalvardıklarınız kaybolup gider. O sizi kurtarıp karaya çıkardığında, (yine eski hâlinize) dönersiniz. İnsanoğlu çok nankördür. O'nun, sizi karada yerin dibine geçirmeyeceğinden yahut başınıza taş yağdırmayacağından emin misiniz? Sonra kendinize bir koruyucu da bulamazsınız. Yahut O'nun, sizi bir kez daha oraya (denize) gönderip üzerinize bir kasırga yollayarak, inkâr etmiş olmanız sebebiyle sizi boğmayacağından emin misiniz? Sonra, bundan dolayı kendinize (intikamınızı almak için) bizi arayıp soracak bir destekçi de bulamazsınız.***[16]

---

[16] İsra, 67-69.

İnsan Hırslı ve Cimridir

- **إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا**

- ***“Gerçekten insan, pek hırslı (ve sabırsız) yaratılmıştır.***

- **إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا**

- ***Kendisine fenâlık dokunduğunda, sızlanır, feryâd eder,***

- **وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا**

- ***ona imkân verildiğinde ise cimrileşir, pinti kesilir.”***[17]

[17] Mearic, 19-21.

- **قُلْ لَوْ أَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَآئِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذًا لَأَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْإِنْفَاقِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَتُورًا**

- ***De ki «Eğer Rabbimin rahmet hazînelerine siz sâhip olsaydınız, o zaman harcamak(la tükenir) korkusuyla cimrilik ederdiniz. Zaten insan çok cimridir.»***[18]

[18] İsra, 100.

- İnsanoğlu cennetten hırsı yüzünden çıkmıştır:

- **فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْآتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ**

- ***Derken şeytan, birbirine kapalı ayıp yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi ve: Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî kalanlardan olursunuz diye yasakladı, dedi.***[19]

---

[19] Araf, 7/20.

- İnsanın dünya malına olan hırsı Kur’an’da şöyle anlatılmaktadır:
- **كَلَّا بَلْ لَا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ {17} وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ {18} وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَمًّا {19}وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا {20}**
- ***“Hayır! Doğrusu siz, yetime ikram etmiyorsunuz; yoksulu yedirmeye birbirinizi teşvik etmiyorsunuz! Haram helâl ayırmaksızın mirası hırsla yiyorsunuz. Malı aşırı derecede seviyorsunuz!”[20]***

[20] Fecr, 17-20.

- وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ

- ***"Gerçekten insan dünya malına son derece düşkündür, onu çok sever."***[21]

- Âyette dünya malı için "hayr" tâbirinin kullanılmasının sebebi, insan fıtratının ona meyletmesi, çoğu insanın dünya menfaatinden dolayı onu mutlak hayır zannetmesidir ki, âyette bu zan kötülenmiştir. Yâni insan, mal ve serveti mutlaka "hayır" sanarak sevdiği için cimridir, eli sıkıdır. Allâh için o malın hakkını vermek, hayra sarfetmek, umûmun menfaatine hizmet etmek istemez, kıskanır. Onu kazanmak husûsunda çok güçlü ve hırslı olurken, sıra o malın şükrünü ödemeye gelince zayıflığını ileri sürerek nankörlük eder ve infaktan kaçınır.

[21] Adiyat, 8.

- **وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ {1} اَلَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ {2}يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ {3} كَلَّا لَيُنْبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ{4}**

- ***"İnsanları arkadan devamlı ayıplayıp çekiştiren (hümeze), yüzlerine karşı da onlarla alay eden (lümeze) her kişinin vay hâline!***
- ***O, malı toplar ve onu sayıp durur.***
- ***Malının gerçekten kendisini ebedî kılacağını sanır.***
- ***Hayır, yemin olsun ki o Hutame'ye atılacaktır."[22]***

---

[22] Hümeze, 1-4.

- Kalem Sûresi’nde Allâh’ın verdiği nîmetlere nankörlük edip şükrünü yerine getirmeyen bahçe sâhiplerinin dûçâr oldukları hazîn âkıbet, acıklı sahneler hâlinde sergilenmektedir.
- ***17. Biz, vaktiyle "bahçe sahipleri" ne belâ verdiğimiz gibi, onlara da belâ verdik. Hani onlar (bahçe sahipleri), sabah olurken (kimse görmeden) onu (mahsullerini) devşireceklerine yemin etmişlerdi.***
- ***18. Onlar istisna da etmiyorlardı.***
- ***19. Fakat onlar daha uykudayken Rabbinin katından (gönderilen) kuşatıcı bir âfet (ateş) bahçeyi sarıverdi de,***
- ***20. Bahçe kapkara kesildi.***
- ***21. Sabah olurken birbirlerine seslendiler.***

- ***22. "Madem devşireceksiniz, hadi erkenden mahsulünüzün başına gidin!" diye.***
- ***23. Derken yürüyorlardı; fısıldaşıyorlardı.***
- ***24. "Sakın bugün hiçbir yoksul bahçeye girip yanınıza sokulmasın« diye.***
- ***25. (Evet yoksullara yardıma) güçleri yettiği halde, onları yardımdan mahrum etmek niyet ve azmi ile erkenden yola düştüler.***
- ***26. Fakat bahçeyi gördüklerinde: Mutlaka yolumuzu şaşırmış olmalıyız! dediler.***
- ***27. Yok yok, doğrusu biz mahrum bırakılmışız!***

- ***28. İçlerinden en makul olanı şöyle dedi: Ben size "Rabbinizi tesbih etsenize" dememiş miydim?***
- ***29. Rabbimizi tesbih ederiz; doğrusu biz (kendi kendimize) yazık etmişiz, dediler.***
- ***30. Ardından, kabahati birbirlerine yüklemeye başladılar.***
- ***31. (Nihayet) şöyle dediler: Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz azgın kişilermişiz.***
- ***32. Belki Rabbimiz bize bunun yerine daha iyisini verir. Çünkü biz (artık) Rabbimizi(O'nun hoşnutluğunu) arzuluyoruz.***
- ***33. İşte azap böyledir. Ahiret azabı ise elbette daha büyüktür. Keşke bilselerdi!***

İnsan Kıskanç ve Hasetçidir

- وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ

- ***…Nefisler kıskançlığa meyilli olarak yaratılmışlardır…***[23]

******

- أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ

- ***“Yoksa onlar, Allah'ın lütfundan verdiği şeylerden dolayı insanları kıskanıyorlar mı?..”***[24]

---

[23] Nisa, 128.

- Rasûlullâh, hasetten sakındırarak onun zararını şöyle haber vermektedir:

- إِيَّاكُمْ وَالْحَسَدَ، فَإِنَّ الْحَسَدَ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ

- *“Haset etmekten sakının. Zîrâ haset, ateşin odunu yiyip bitirdiği gibi iyilikleri yer bitirir.”*[25]

---

[24] Nisa, 54.
[25] Ebu Davud.

İnsan Zayıf Yaratılmıştır

- Allâh Teâlâ insanı doğduktan sonra uzun bir müddet başkalarının bakımına ve muhâfazasına muhtaç, âciz ve zayıf bir durumda yaratmıştır.

- اَللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً

- ***“Allah sizi önce zayıf olarak yarattı, zayıflığın ardından size kuvvet verdi, kuvvetin ardından da tekrar bir zayıflık ve ihtiyarlık verdi…”***[26]

---

[26] Rum, 54.

- İnsan, güçlü kuvvetli olduğu gençlik dönemine aldanarak Allah'a karşı isyana dalmamalıdır. Zira bu kuvvetin ardından muhakkak bir zafiyet ve tükeniş dönemi gelecektir. İhtiyarlıkta duyulan pişmanlık ise elden kaçırılan fırsatları geri getirmeyecek, ruhun hasret ve ıstırabını dindiremeyecektir.

- وَمَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ أَفَلَا يَعْقِلُونَ

- ***"Kime uzun bir ömür verirsek, biz onun yaratılışını (güç ve kuvvetini alarak) tersine çeviririz. Hiç düşünmüyorlar mı?***[27]

[27] Yasin, 68.

- Allah-u Teala insanın irâde, hâfıza ve azim yönünden zayıflığını Hz. Âdem'in şahsında şöyle ifâde eder:

- وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَى آدَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا

- ***"Şüphesiz daha önce Âdem'le (yasak ağaçtan yememesi husûsunda) ahitleşmiştik, fakat o bunu unuttu. Biz onu fazla azimli bulamadık."***[28]

[28] Taha, 115.